

KONKURENTSIVÕIME KAVA 'EESTI 2020'

(Kinnitatud Vabariigi Valitsuses 08.05.2014)

SISSEJUHATUS, ÜLEVAADE EESTI 2020 KAVAST

Konkurentsivõime kava "Eesti 2020" kiideti heaks 2011. aastal ning selles on kirjeldatud konkurentsivõime tõstmiseks püstitatud eesmärgid 2015. ja 2020. aastaks. Lisaks sisaldab kava peamisi konkurentsivõime tõstmiseks vajalikke tegevusi.

Kava kaks keskset eesmärki on Eesti tootlikkuse ja tööhõive tõstmine. Lähiaastate peamine fookus on hariduse ja tööhõive valdkonnal, rõhuasetusega pikaajaliste ja noorte töötute tööturule integreerimisel ning oskuste arendamisel.

„Eesti 2020“ uuendatakse valitsuse otsusega iga aasta aprilli lõpuks. 2014. aasta kevadel on kava uuendamise käigus võetud arvesse eesmärkide täitmisega seotud indikaatorite statistikat, Euroopa semestri raames saadud riigipõhiseid soovitusi, ministeeriumitevahelisi arutelusid, Euroopa Liidu eelarveperioodi 2014-2020 toetuste kasutamise/investeermise strateegiadokumente, samuti uue valitsuskoalitsiooni tegevuskava prioriteete ning peaministri ja ministrite kohtumistel täpsustunud väljakutseid.

"Eesti 2020" elluviimise tegevuskava aastateks 2011-2015 on samuti täiendatud uute meetmetega. Uuendamine toimub kooskõlas valitsuse tegevusprogrammi, riigi eelarvestrateegia ning stabiilsusprogrammiga.

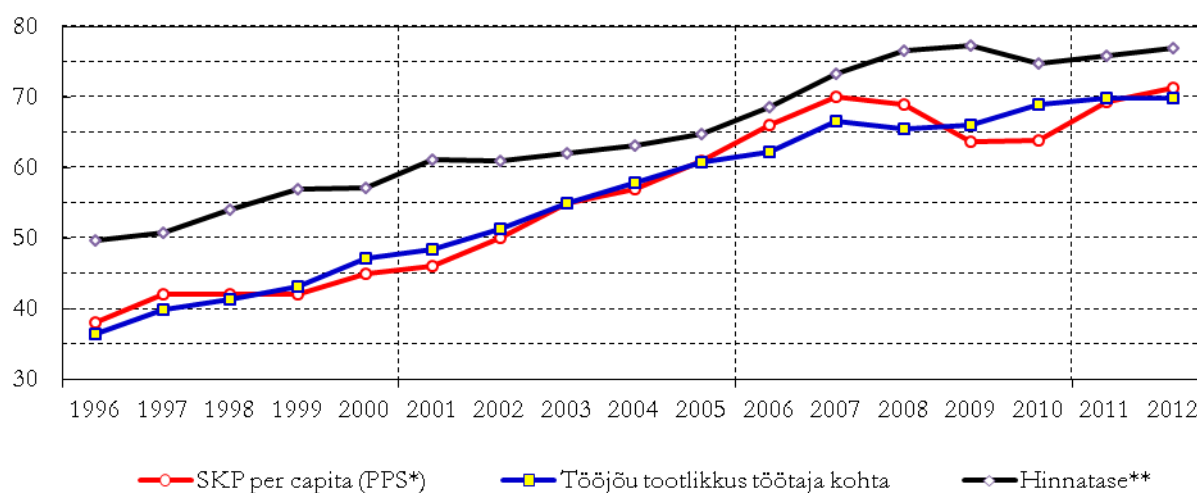
2015. aasta kevadel kui jõutakse kava rakendamise poolepeale, on plaanis teha põhjalikum analüütiline vahekokkuvõtte Eesti 2020 tulemuste saavutamisest ning selle alusel teha vajadusel ulatuslikumad muudatused nii eesmärkides kui tegevusplaanides.

MAJANDUSKASVU VÄLJAVAADETE ANALÜÜS

Alates taasiseseisvumisest 1992. aastal on Eesti majanduse kogumaht kasvanud ligikaudu kümme korda. Erakordselt kiire oli Eesti majanduskasv aastatel 2001–2007. Eesti majanduse kohanemine algas juba 2007. aastal, mil majanduse kasvutempo hakkas seoses majandustsükli pöördumisega järkjärgult vähenema. 2008. aasta keskpaigani võis kohanemist pidada ootuspäraseks ning majanduse konkurentsivõimet parandavaks arenguks.

2013. aastal jäi majanduse reaalkasv ootustele alla ulatudes 0,8%ni. Nominaalkasv oli samal ajal SKP puhul siiski 5,9% ning palkade puhul koguni 7,8%.

Joonis 1. Eesti reaalne konvergenst ELiga (% EL28st)

Allikas: Eurostat

Rahandusministeeriumi uue 2014. aasta kevadise majandusprognoosi järgi peaks 2014. aasta majanduskasv jääma varasemalt oodatust tagasihoidlikumaks ning 2% juurde, seejärel aga taas kiirenema, toetatuna välisnõudluse kasvu taastumisest. Eratarbimise kasv püsib endiselt kiire, hinnad kasvasid aga oodatust vähem.

Hõive taastumise hoog on eelnevatel aastatel olnud kiire, mis aga on ammendunud ja sel aastal eeldatavalt peatub ning järgmistel aastatel võib pöörduda ka väikeseks languseks. Keskmise palga kasv kujunes varem oodatust veidi kiiremaks ja peaks veidi aeglustuma.

Tabel 1. Valitud makromajanduslike näitajate muutused ja prognoos* (%)

	2013	2014*	2015*	2016*	2017*	2018*
SKP reaalkasv	0,8	2,0	3,5	3,6	3,4	3,2
Tarbijahinnaindeks	2,8	1,4	2,7	2,8	2,8	2,8
Tööhõive kasv	1,0	0,2	0,3	-0,1	-0,3	-0,5
Palga reaalkasv	4,9	4,8	3,5	3,5	3,6	3,7

Allikas: Rahandusministeeriumi 2014. aasta kevadine majandusprognoos

Meetmete mõju

Eesti 2020 koostamisel võeti Euroopa 2020 strateegia eesmärkide täitmiseks oluliselt ambitsioonikamad sihttasemed võrreldes 2011. aasta kevadise majandusprognoosiga. Sihtide seadmisel eeldati, et nende saavutamiseks on vajalik rakendada uusi meetmeid ja läbi viia reforme. Meetmete ja reformide oodatud kogumõju peamistele majandusnäitajatele on kokku võetud järgnevas tabelis. Mõjuanalüüse ei ole pärast 2011.aastat uuendatud.

Tabel 2. Eesti 2020 täitmise positiivne stsenaarium 2011.a baastasemetega võrreldes

%	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
SKP reaalkasv	4,0	4,0	3,7	3,7	3,6	3,5	3,5	3,6	3,7	3,8
Töövõimukuse kasv	1,8	2,1	2,5	2,7	2,7	3,4	3,6	3,6	3,5	3,5
Hõivatute arvu kasv	2,2	1,9	1,1	1,0	0,9	0,0	-0,2	0,0	0,2	0,3
Töötuse määr	13,5	11,4	9,9	8,6	7,7	7,5	7,4	7,2	7,0	6,9
Ekspordi reaalkasv	15,9	5,5	8,2	9,1	9,7	9,3	9,2	9,2	9,1	9,0
Tootlikkus EL27st	69,6	70,1	70,7	71,6	72,4	73,8	75,4	76,9	78,4	80,0
Tööhõive määr, 20-64a	67,8	69,1	70,1	71,2	72,5	73,0	73,5	74,3	75,1	76,0
osakaal maailmakaubanduses	0,099	0,097	0,097	0,099	0,101	0,102	0,104	0,106	0,108	0,110

Allikas: Rahandusministeerium ja Riigikantselei (2011.a kevad)

PIKAAJALISED MAJANDUSPOLIITIKA EESMÄRGID

SKP kasvu mõjutavad kolm peamist tegurite gruppi on: 1) demograafilised tegurid, 2) tööjõu rakendatuse tase (mis on suures osas kirjeldatud tööhõive taseme ning inimeste töötundide arvuga) ning 3) tunnitootlikkus. Eesti SKP kasvu kuni 2007. aastani mõjutasid ennekõike muudatused töötavate inimeste arvus ning tööjõu tootlikkuses. Majanduskriisile eelnenud SKP kasvule on kõige suuremat mõju avaldanud just tootlikkuse järjepidev tõus.

Eesti tulevased demograafilised trendid sarnanevad Euroopa üldiste trendidega. Iibe langus 1990ndatel ei ole tänaseks tööealise elanikkonna osakaalu veel mõjutanud, kuid märkimisväärne mõju ilmneb juba lähiaastatel. Rahvastiku vähenemine toimub põhiliselt tööealiste inimeste (15-64-aastaste) arvelt ning 20 aasta pärast elab Eurostati prognooside kohaselt Eestis üle 100 000 tööealise inimese vähem. Samas seab suhteliselt kõrge mittekodanike osakaal Eestis selged piirid välisrööjõu sissetoomise võimalustele, mida mitmed Euroopa Liidu liikmesriigid on tööjõu pakkumise suurendamiseks kasutanud.

Tabel 2. Tööealise elanikkonna muutus kuni 2030. aastani

	Tööealine elanikkond (15-64)	Vähene mine võrreldes 2010. aastaga	Tööealise elanikkonna vähenemine, %
2010	908 000		
2020	843 000	-65 000	-7 %
2030	801 000	-107 000	-12 %

Allikas: Eurostat, Euroopa Komisjoni „Ageing Report“

Majanduse mahu säilitamiseks vähemalt tänasel tasemel suureneb vajadus töötajate järele iga aastaga, mistõttu suureneb ka **vajadus kõrgema tööhõive järele tulevikus**. See omakorda tähendab vajadust suurendada hõive määra kõigis Eesti piirkondades.

Tööhõive määr peale vahepealset kõrgtaset Eestis kriisiaastatel langes, kuid on kiiresti taastunud ja tõusnud Euroopa Liidu keskmisest veidi kõrgemale. Nii on Eestil võimalik vähenevast tööealisest vanusesse jõudvate noorte arvust hoolimata tööjõu rakendatuse taset märkimisväärselt taastada. Praegusest kõrgemaks kasvav tööhõive ning pikemas perspektiivis ka 65-aastaste ja vanemate elanike valmidus tööd teha peavad aitama tööealise elanikkonna vähenemist tasandada ning sellega peaks kaasnema ka osa tulevases majanduskasvust.

Eesti viimase 10 aasta keskmine tootlikkuse reaalkasv on olnud kiirem kui Euroopas keskmiselt (ka 2009. aasta langust arvesse võttes). **Samas on SKP inimese kohta ELga võrdluses jätkuvalt madal, mille peamiseks põhjuseks on just suhteliselt madal tootlikkus**. Tootlikkuse madal tase on seotud nii väikese koguteguritootlikkuse¹ kui kapitalimahukusega. Sisuliselt tähendab see, et ettevõtted on vähe investeerinud, kasutatakse palju inimressurssi, valmistatakse suhteliselt odavat toodangut ning osutatakse madala lisandväärtusega teenuseid.

¹ Koguteguritootlikkuse all mõistetakse kõike seda, mis toimub majandusüksuste (peamiselt ettevõtete) sisemistes protsessides. Seda mõjutavad suurel määral tehnoloogia rakendamise tase, ettevõttesiseste protseduuride ökonoomsus, igapäevase juhtimise tõhusus jms. Inglise keeles *total factor productivity*.

Kiire tööealise elanikkonna vähenemine ning Eesti SKP komponentide analüüs näitab seda, et tööealised elanikud sõltumata piirkonnast või soost peaksid olema maksimaalselt hõivatud võimalikult kõrge lisandväärtusega ettevõtmistes.

Seega on Eestil edasise kasvu väljavaadete kontekstis kaks peamist ja keskset eesmärki:

- saavutada tootlikkuse kiire kasv nii suurema kapitalimahukuse kui kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste kaudu;
- taastada majanduskriisi eelne kõrge tööhõive tase.

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta tööhõive määra vanusegrupis 20-64		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
66,4%	72%	76%

Võrreldes 2010. aasta tööhõive tasemega ja arvestades rahvastiku vähenemise trendi on 76% eesmärgi saavutamiseks vaja täiendavalt hõivesse tuua ligikaudu 43 000 inimest vanuses 20-64². **2015. aasta eesmärgi tase on 2013.a seisuga (73,3%) juba ületatud.**

Tõsta tootlikkust hõivatu kohta Euroopa Liidu keskmisega võrreldes		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
65,8%	73%	80%

Eelduseks võetakse siinkohal, et EL tootlikkus kasvab keskmiselt üle 1% aastas ning eesmärgiks, et Eesti tootlikkus hõivatu kohta kasvaks ligikaudu 2 protsendipunkti kiiremini kui EL keskmine näitaja. 2015. aasta taseme saavutamine eeldab kui SKP reaalkasvu perioodil 2011-2015 keskmiselt 4,4% aastas. Perioodil 2003-2010 oli SKP keskmine aastane reaalkasv 3,2% ja perioodil 2004-2010 kasvas tööviljakus aastas keskmiselt 3%. **Aastaks 2012 kasvas Eesti ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta EL keskmisega võrreldes 69,9%ni.**

Nende eesmärkide saavutamiseks tuleb jätkata ja edasi arendada senist poliitikat nii töötajate oskuste taseme tõstmiseks, tööjõu pakkumise suurendamiseks, erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurendamiseks, ettevõtlust toetava rahvusvahelisel tasemel infrastruktuuri arendamiseks kui investeringute soodustamiseks (eriti ekspordipotentsiaaliga ja kõrgema lisandväärtusega valdkondades).

² Arvestatud on ka asjaolu, et sel perioodil tööturult pensionile siirdujate põlvkonnad on suuremad kui uute tööturule sisenejate kohordid.

HARITUD RAHVAS JA SIDUS ÜHISKOND

Hariduse ja sidusa ühiskonna laiema valdkonna all keskendub valitsuse poliitika tööturu toimimise teemadele, sh kõikide ühiskonnagruppide aktiivsele kaasamisele ühiskonnas ja kvalifitseeritud tööjõu pakkumisele ning hariduse kvaliteedile ja kättesaadavusele kõigil haridustasemetel.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse Konkurentsivõime kavas 'Eesti 2020' järgmised põhieesmärgid:

Vähendada põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
11,7%	11,0%	9,5%

Eesmärgi saavutamiseks on vajalik käimasolevate väljalangevust vähendavate poliitikamuudatuste täielik rakendumine ja täiendavate meetmete väljatöötamine. Eesmärgi saavutamiseks väheneb haridustee varaste katkestajate arv ligikaudu 12 100 inimese võrra võrreldes 2009. aasta tasemega. 2015. aasta eesmärgini jõudmine tähendaks absoluutnumbrites 8500 haridustee katkestanud noort vähem kui 2009. aastal. **2013. aastal jätkus vanusegrupis 18-24 eluaastat haridustee katkestajate osakaalu vähenemine 9,7%ni.**

Suurendada kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste inimeste osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
39,7%	40%	40%

Eesmärk on seatud eeldusel, et pikemas perspektiivis on hariduspoliitika peamiseks suunaks kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine, samuti riigi poolt rahastatavate kõrghariduse õppekohtade arvu suurendamine. Eestis on kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal viimase 10 aastaga oluliselt suurenenud, kuna alates 2000. aastast on kõrgkooli lõpetajate arv järsult tõusnud (nn kõrgharidusbuum). **2012. aastal moodustas kolmanda taseme haridusega 30-34 aastaste inimeste osakaal Eestis 43,2%.**

Vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
17,5%	16,5%	15%

2009. aasta oli majanduslanguse ja tööhõive vähenemise tingimustes langenud vaesuspiiri tõttu erandlik aasta. Seetõttu võeti eesmärgi seadmisel aluseks 2010. aasta andmed, mille järgi oli suhtelise vaesuse määr pärast sotsiaalseid siirdeid 17,5%. Suhtelise vaesuse määra kasvu on tinginud vaesuspiiri tõus tööhõive ja sissetulekute suurenemise tulemusena, mis viis **2012.a suhtelise vaesuse näitaja 18,7%ni.**

Eesti 2020 strateegias seab Eesti eesmärgiks suhtelise vaesuse määra vähendamise peamiselt läbi tööhõive suurendamise ja rahvastiku üldise haridustaseme tõstmise. Eesti jaoks oluline vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid 2015. aastaks 16,5%-ni ning

2020. aastaks 15%-ni. Eraldi tähelepanu pööratakse laste vaesusele ja madalama sissetulekuga lastega perede toimetuleku suurendamisele läbi sihistatud sotsiaalpoliitika meetmete – lapsetoetuse ning vajaduspõhise peretoetuse tõusu läbi ning ka toimetulekutoetuse määramisel laste osakaalu tõstmise kaudu.

Suurendada täiskasvanute (25-64) elukestvas õppes osalemise määra		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
10,9%	15%	20%

Aastatel 2001-2006 oli Eesti täiskasvanute elukestvas õppes osalemine vahemikus 4-7%. 2008. aastal toimus murrang ja Eesti näitaja ületas EL keskmist taset. 2009. aastal tõusis elukestvas õppes osalemise määr 10,6%-ni. Valitsus on seadnud eesmärgiks jõuda aastaks 2015 täiskasvanute osalemisega elukestvas õppes 15% tasemele. Aastaks 2020 on Eesti eesmärgiks 20% täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määra saavutamine. **2013. aastal oli elukestvas õppes osalemine jõudnud 12,5%ni.**

Eesmärgi saavutamise eelduseks on, et võrreldes tänasega rakendatakse oluliselt suuremas mahus täiendavaid sisulisi ja rahalisi meetmeid täiskasvanute elukestvas õppes osalemise suurendamiseks. Nendeks on eelkõige täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja rahastamise suurendamine ning ilma erialase hariduseta täiskasvanutele tasemeõppe pakkumine.

Vähendada eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25-64) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32%	32%	30%

Suur osa Eesti tööjõust (vanusegrupis 25-64) on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast haridust (kutse- või kõrgharidus). 2009. aastal oli vastav näitaja 35%. Ilma erialase hariduseta isikute arv on kõige suurem noorimas vanusegrupis, 25-34-aastaste seas. **2012. aastal vähenes eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal vanusegrupis 25-64 eluaastat 30,3%ni.**

Eesmärgi seadmisel on võetud arvesse käimasolevaid meetmeid haridustee katkestanutele tasemehariduse omandamiseks. Lisaks on arvestatud täiendavate meetmetega, mida tuleb lähiaastatel rakendada erialase haridusega täiskasvanute osakaalu tõstmiseks.

Pikaajalise töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
7,7%	4%	2,5%

Seoses majanduslangusest tingitud töökohtade vähenemisega suurenes 2010. aastal hüppeliselt ka pikaajaliste töötute hulk. Kui 2008. aastal moodustasid pikaajalised töötud kõigist töötutest 31%, siis 2011. aastal 57% ja 2012. aastal 54%. Pikaajalise töötuse määr kogutööjõus näitab langustendentsi, **2013. aastal jõuti 2015. aastaks seatud sihini, pikaajalise töötuse määr oli 3,8%.**

Lähiaastatel on oodata üldist tööhõive kasvutempo aeglustumist. Seatud eesmärgi täitmiseks on vajalik tõhustada töötute aktiveerimisele suunatud meetmeid ning suurendada aktiivse tööturupoliitika mõju.

Noorte (15-24) töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32,9%	15%	10%

Seoses töökohtade vähenemisega majanduslanguse perioodil on keskmisest kiiremini suurenenud noorte töötuse määr, ulatudes 2010. aastal 32,9%-ni. Siiski hakkas näitaja seejärel jõudsalt vähenema ning **2013. aastal langes noorte töötus 18,7%ni**, mis on aga endiselt ülejäänud tööealise elanikkonnaga võrreldes kaks ja pool korda kõrgem.

Eesmärgiks on viia noorte tööpuuduse määr vähemalt kriisieelsele tasemele (2008. aastal 12%). Selleks on plaanitud rakendada spetsiaalselt noortele suunatud täiendavaid meetmeid (näiteks „EL noortegarantii“). Olulisel kohal on kvaliteetse hariduse pakkumine ja koolist väljalangevuse ennetamiseks suunatud meetmed, mis kokkuvõttes tagavad noorte parema ettevalmistuse tööturule sisenemiseks.

Tööjõus osalemise määra suurendamine (vanusegrupp 15-64)		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
73,4%	74%	75%

Vaatamata majanduskriisi ajal suurenenud tööpuudusele on inimeste majanduslik aktiivsus ja tööjõus osalemise määr püsinud viimastel aastatel suhteliselt stabiilsena. Positiivse trendina on osa tööpuuduse suurenemisest põhjustatud mitteaktiivse elanikkonna vähenemisest ja varem tööturul eemal olnud inimeste tööotsingute alustamisest. Eesmärgi seadmisel on võetud arvesse majanduskeskkonna ja tööturu taastumise prognoositavat tempot ning demograafilistest trendidest tulenevat tööjõu vähenemist. **2013. aastal oli tööjõus osalemise määr 15-64 vanusegrupis 75,1%.**

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

Hariduse kvaliteet, kättesaadavus ja efektiivsus

1. Haridussüsteemi kvaliteedi parandamine ning kohandumine demograafiliste muutustega.

Demograafilistest arengutest tulenev õpilaste arvu vähenemine mõjutab kõige enam gümnaasiumivõrku ning seejärel kõrgkooli. Põhikoolide ja kutseõppeasutuste arv on viimastel aastatel vähenenud ning seega kohandumine demograafiliste arengutega on olulisel määral toimunud. **Tagamaks tasakaalu üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel** peaks põhiharidus olema kättesaadav võimalikult kodu lähedal, gümnaasiumitaseme õpe aga pigem maakondlikes tõmbekeskustes.

Samuti on vähenenud kõrgkoolide arv ning tulenevalt rangemate kvaliteedi nõuete rakendamisest on kõrghariduses jõutud olukorrani, kus Eestis tegutsevad ainult sellised õppeasutused, kellel on õigus riiklikult tunnustatud diplomite väljastamiseks. **Kõrgkoolide vaheline tööjaotus ja kompetentside koondamine** on üks suuremaid kõrgharidussüsteemi- ja reformi eesmärke. Pikas perspektiivis aitab õppeasutuste selgemale eristumisele kaasa 2011. aastal vastu võetud uus institutsionaalse akrediteerimise kord. Üleminek tegevustoetuste süsteemile varasema riiklikul koolitustellimusel põhineva vastuvõtusüsteemi asemel, aitab parandada kõrgharidussüsteemi efektiivsust ning tulemuslikkust ja tõsta rahastamist üliõpilase

kohta. Vajaduspõhiste õppetoetuste rakendamine ning stipendiumite süsteemi laiendamine suurendab ligipääsu kõrgharidusele ja motiveerib noori õppima majanduse kasvualdkondades.

Võrreldes teiste EL riikidega jätkab Eestis suhteliselt väike osakaal põhikooli lõpetajatest oma õpinguid kutsehariduses. Samas on nõudlus kvalifitseeritud tööturu vajadustele vastava oskustööjõu osas suur. Oluline on, et **kutseharidussüsteem tagaks ettevõtete ja ühiskonna vajadustele vastava kvalifikatsiooniga tööjõu ettevalmistamise**. Kutsehariduse õppekavade arendamine väljundipõhisteks, kvalifikatsiooniraamistikku kujundamine, kutseõppeasutuste muutmine kompetentsikeskusteks ning ettevõtjate kaasamine kutsehariduse valikute langetamisel toetavad kutsehariduse muutumist atraktiivsemaks ning enam ühiskonna vajadusi arvestavamaks. Riigi haridussüsteemi tuleks vaadata tervikuna elukestva õppe eesmärkidest lähtuvalt, mis tähendaks muuhulgas ka kutsehariduse õppekohtade planeerimist terviklikult teiste õppetasetega koos.

Noorte valikute suunamiseks, väljalangevuse ning töötuse vähendamiseks **tuleb arendada tugisüsteeme, sh õppenõustamist- ja karjääriteenuseid** (karjääriõpe, karjääriinfo ja karjäärinõustamine). Lisaks on noorte valmisoleku toetamiseks nende ees seisvate väljakutsetega toimetulekul oluline roll ka mitteformaalsel haridusel ja noorsootööl. Noorte paremaks kohanemiseks hilisema tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks faktiteadmistele järjest enam arendada **loovust, ettevõtlikkust ning kujundada teisi õpilaste sotsiaalseid võtmepädevusi**. Oluline on muuta koolide rahastamismudel senisest tulemuspõhisemaks. Tõhustada tuleb ka tugispetsialistide ettevalmistust, pakutava toe sisulist kvaliteeti ning kättesaadavust.

Gümnaasiumilõpetajate arvu vähenemine toob endaga kaasa vastuvõtunumbrite vähenemise bakalaureuse- ja rakenduskõrghariduslikus õppes, keskharidusjärgses kutseõppes, aga ka magistritaseme õppes. Kõrgkoolidele tähendab see elukestva õppe võimaluste tähtsamaks muutumist magistriõppe tasemel, aga ka õppekavade arvu vähendamist.

Õpetajakoolitus peab tagama oskuse täita õppekava üldeesmärke ja kujundada õpilaste üldpädevusi. Õpetajahariduse ja esmase ettevalmistuse kvalitatiivne tase peab tõusma ning hilisemat karjääri tuleks toetada arenguvajadustele vastava sisulise täiendkoolitusega. Õpetajate palgasüsteem peab soodustama õpetajate initsiatiivi, loovust ja professionaalset arengut, sh väärtustama õpetaja elukutset.

Üldhariduse rahastamise tase on jäänud muutumatuks vaatamata õpilaste arvu järjepidevale vähenemisele. Seetõttu on rahastamise suhe õpilase kohta kutsehariduse ja üldhariduse vahel muutunud kutsehariduse kahjuks ning ühe õpilase koolituskulud üldhariduses on kõrgemad kui kutsehariduses. Samuti on Eestis OECD riikide seas kolmanda taseme hariduse rahastamise osakaal madal võrreldes üldiste hariduskulutustega. Hariduse rahastamisel tuleks **üle vaadata erinevate haridusliikide rahastamise proportsioonid ja panna suurem rõhuasetus efektiivsusele**.

Järgnevate perioodide eelarvevahendite planeerimisel tuleb arvestada, et mõnes osas infrastruktuuri investeeringud vähenevad, kuna suur osa infrastruktuurist on juba loodud või renoveeritud, samas on oluline tagada haridusasutuste IT-taristu arengud. See võimaldab rohkem rahastada haridussüsteemi sisulisi arendusi. Samas tuleb silmas pidada, et püsikulud uue taristu ülevõlendamiseks tekitavad eelarvele lisapingeid.

Rahvusvahelistumisest tingituna tuleb järgnevatel aastatel rohkem tähelepanu pöörata sisserändaja taustaga laste hariduse korraldamisele, lähtudes lõimumise eesmärkidest. Oluline on arvestada uusimmigrantide rahvuste ja kultuurilise mitmekesisuse suurenemisega. **Rahvusvahelise alus- ja üldhariduse kättesaadavus on eeltingimuseks kõrge kvalifikatsiooniga töötajate Eestisse tööle tulemisel.**

Valdkonnas planeeritud olulisemad reformid on üldhariduse koolivõrgu optimeerimine ning põhikooli ja gümnaasiumi selgem lahutamine, põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade täielik rakendamine, kutsehariduse kvaliteedi ja tööturu vajadustele vastavuse suurendamine ning rahvusvahelise üldhariduse (sh IBO õppekavade rakendamine) võimaluste laiendamine Tallinnas ja Tartus ning Euroopa kooli loomine.

2. Tööjõu väljaõppe vastavusse viimine kaasaegse tööturu vajadustega (sh kasutades paremini EL siseturu ja teiste poliitikate võimalusi) ning kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega inimeste osakaalu suurendamine.

Eesti tööjõust 30% on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast ettevalmistust kutse- ega kõrghariduse tasemel. Vanusegruppide lõikes on probleem suurim just noorimas vanusegrupis (25-34-aastased), kus erialase hariduseta inimeste osakaal on 29,9% ja vanimas vanusegrupis (55-64.a. – 30,9%) ning aegreas vaadatuna on langus toimunud alles viimasel paaril aastal.

Samal ajal nõuavad majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad töötajatelt kõrgemat haridustaset ning kaasaegseid oskusi. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ning tööjõu tootlikkuse suurendamiseks on vajalik tagada kaasaegsete oskustega töötajate järelkasv. Selleks on eelkõige vajalik **suurendada erialase, so kutse- või kõrgharidusega tööealiste inimeste osakaalu tööjõus.**

Koolitusvajaduse täpsemaks sihistamiseks on vaja selget ja operatiivset tööturuisendit. Kompetentsiprofiilide-põhine tööturumuutuste monitoring ning selle sidustamine kvantitatiivse tööjõuvajaduse prognoosimisega on üks võimalus probleemi lahendamiseks. Tööturu kvalitatiivsete muutuste dünaamika analüüsimine eeldab erinevate ametkondade sisendit ja tihedat sisulist koostööd.

Inimeste oskuste ja tööturu tegelike vajaduste paremaks ühildamiseks luuakse tööjõuvajaduse seire ja oskuste arendamise koordineeritud süsteem. Täna eraldiseisvad „koolitustellimuse“ komponendid sidustatakse üheks süsteemselt toimivaks tervikuks ning luuakse koostööplatvorm tööturu osapoolte süsteemse sisendi koondamiseks, et Eesti inimeste teadmiste ja oskuste kujundamine vastaks paremini tööandjate ja ühiskonna vajadustele.

Tööjõuvajaduse seire ja oskuste arendamise koordineeritud süsteemi rakendamine parandab taseme- ja täiendõppe koolituspakkumise struktuuri, mahu ja sisu planeerimist, õppekavaarendust, karjääriplaneerimist ning aitab ettevõtjaid oma töötajate oskuste arendamisel.

Tööturu vajadustele vastavate oskuste ja haridusega inimesed leiavad suurema tõenäosusega rakendust, mis omakorda ennetab kõrge ja püsiva tööpuuduse tekkimist. Seetõttu on oluline, et haridussüsteemi struktuur erinevate haridusliikide osas vastaks majandusstruktuurist tulenevale tööjõu vajadusele.

Ilma erialase hariduseta inimeste suure osakaalu peamiseks põhjusteks on noorte puhul üldkeskhariduse eelistamine kutseõppele ning suur haridustee katkestanute hulk.

Inimvara kvaliteeti ja konkurentsivõimet mõjutab koolist väljalangevus kõigil haridusastmel. Koolist väljalangevus on kõige suurem põhikooli III kooliastmes ning gümnaasiumi ja kutseõppe esimesel aastal, mis on märk sellest, et põhikoolis ei toeta õppeprotsess ja õppekeskkond iga õpilase võimete kohast arengut. Seega vajab eraldi tähelepanu ja tuge **uute põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade ning uue põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse rakendamine**.

Kõrget kutse- ja kõrgkoolidest väljalangevuse taset saab seostada õpilaste vähese töömaailma tundmisega ja õpioskuste puudumisega, mistõttu tehakse õppima asudes tihti valesid erialavalikuid, mis omakorda põhjustab suure väljalangevuse. Seetõttu on oluline suurendada praktilise õppetöö osakaalu, probleemipõhise õppe juurutamist ning **edasi arendada karjäärinõustamist jt –teenuseid ja suurendada nende kättesaadavust** eesmärgiga paremini toetada õpilaste haridustee- ja erialavalikuid.

Senisest enam tuleb luua võimalusi ja toetada koostööd erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel erialaselt juhitud ja kvaliteetseks praktikakorralduseks õpingute ajal, sh pakkuda praktikavõimalusi ka välisüliõpilastele, et soodustada ja toetada talendipoliitikat ja tippspetsialistide Eestisse tööle jäämist õpingute lõppedes. Samuti toetatakse täiendavate õppekohtade loomist töökohapõhises õppevormis ning ettevõtteid ning koole nõustava koordineeriva üksuse loomist.

Oluline on kvaliteetne alusharidus, et tagada kõigile lastele ühtlane ettevalmistus kooli minemiseks. Rohkem on vaja tähelepanu pöörata **laste annete ja võimete varasele avastamisele ja nende stimuleerimisele ning arengu soodustamisele**. See aitab õpilastel luua seoseid erinevate erialade ja nendel töötamiseks vajalike õppeainete tundmise vahel, mis omakorda tekitab suuremat õpimotivatsiooni.

Planeeritud reformid keskenduvad põhiharidusega noortele erialase tasemeõppe võimaluste loomisele, täiskasvanute täiend- ja ümberõppe pakkumise märgatavale suurendamisele ja kvaliteedi tõstmisele ning karjääriteenuste kättesaadavuse suurendamisele.

3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamine.

Eesti kõrgkoolid konkureerivad globaalsel kõrgharidusturul ning konkurents talentide pärast on tihe. Koos majandusliku heaolu kasvuga õpib järjest rohkem Eesti noori välisülikoolides, eelistatakse peamiselt Soome, Saksamaa ja Suurbritannia kõrgkooli. Mitmekülgsema hariduse saamisel on üliõpilaste mobiilsuse soodustamine olulise tähtsusega. Samas tuleb **tagada konkurentsivõimelise kõrghariduse pakkumine** eelkõige Eestis. Tänaastest üliõpilastest veedab 3,6% osa õppeaastast mõnes väliskõrgkoolis, kuid välismaal täisajaga õpib OECD andmetel 5653 tudengit aastas (2011.a. andmed). Euroopa Kõrgharidusruumis on eesmärgiks seatud, et 20% lõpetajatest oleksid aastaks 2020 mobiilsuskogemusega.

Prognooside kohaselt väheneb lähiaastatel kõrghariduse esimesel tasemel õppijate arv ligikaudu 5% aastas. Seoses demograafilise olukorra muutumisega on võimalik suurendada vastuvõttu magistri- ja doktoriõppesse, arvestades seejuures kvaliteeti ning Eesti jaoks olulistest kõrgharidus- ja teadusvaldkondades kriitilise massi säilitamise vajadust ning ratsionaalset tööjaotust kõrgkoolide vahel.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise toetamisel on kolm peamist eesmärki. Esiteks loob see võimaluse Eesti kõrgkoolide tudengitele silmaringi avardamiseks, teises kultuurikeskkonnas elu- või professionaalse kogemuse omandamiseks ning kontaktide loomiseks, mis on kõik olulised komponendid hilisemas tööelus üha enam rahvusvaheliseks muutuvast maailmas. Teiseks on oluline ka „rahvusvahelistumine kodus“ – **Eesti majanduse jaoks olulistesse valdkondadesse talentide juurdemeelitamine** ehk koordineeritud talendipoliitika, mille möödapääsmatuks komponendiks on koostöö erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel, välistudengitele praktikavõimaluste laiendamine ning õigusruumi tagamine, mis toetaks peale õpingute lõppu tulevaste tippspetsialistide Eestisse jäämist. Välisõppejõudude aktiivsem tööleasumine Eesti kõrgkoolidesse on aga oluline, et anda võimalus rahvusvahelise keskkonnaga kokku puutuda ka neile meie üliõpilastele, kellel pole võimalik väliskõrgkoolis viibida. Välisõppejõudude paremaks integreerimiseks töö- ja õppekeskkonnaga tuleb neile luua võimalused teadustöös osalemiseks. Eesti ühiskonnale on välisüliõpilased tähtsad, nii need kes siit peale õpinguid lahkuvad, kui ka need, kes siia edasi õppima või tööle jäävad. Lahkujatest võivad saada Eesti riigi, kultuuri ja majanduse „saadikud“ oma kodumaal, kes aitavad oma kontaktide kaudu kaasa meie arengutele. Kolmandaks peame arvestama, et kõrghariduse ja teaduse konkurents ning kvaliteet on rahvusvahelised. Rahvusvaheline võrdlus on aluseks kvaliteedistandardile ja rahvusvaheline liikuvus loob võimalused paremate töötajate värbamiseks.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine hõlmab nii Eesti tudengitele ja õppejõududele suunatud mobiilsusprogramme kui meetmeid välisüliõpilaste ja välisõppejõudude Eestisse tuleku soodustamiseks. Tänu erimeetmetele on viimastel aastatel suurenenud välistudengite vastuvõetud Eesti ülikoolides. Aastaks 2015 seatud eesmärk – võtta vastu 2000 välistudengit on saavutatud. Rahvusvahelistumise suunaliste tegevuste toetamist tuleb jätkata, et kasvatada kõrgkoolide rahvusvahelistumise võimekust ja seeläbi kaasata üha kõrgema tasemega välisüliõpilasi. Vajalik on selles suunas tegevusi edasi arendada ning **muuta Eesti kõrgharidus välistudengitele atraktiivsemaks**. Oluline on lisaks hariduse omandamisele **luua välisüliõpilastele võimalused peale kooli lõpetamist valitud erialadel Eestisse tööle jääda**.

Välistudengite ja teadlaste senisest aktiivsemat Eestisse asumist on paljuski takistanud viisade ja elamis- ning töölubade menetlemise protsess, ja mh ka nt pereliikmete kaasatoomise piiratus erinevate rändegruppide lõikes. 2013. a vastuvõetud välismaalaste seaduse muudatused on parandanud üliõpilaste riiki sisenemise ja õpingute kõrvalt töötamise võimalusi, samas on jätkuvalt takistusi, mis piiravad üliõpilaste õpingutejärgset Eestisse töölejäamist. Oluline on tingimusi paranda ka välisõppejõudude ja –teadlaste koos perekonnaga riiki sisenemisel. Need protsessid haakuvad kaasnevate teenustega, mis aitavad inimestel Eestis kohaneda, vastavad ootustele, mis on seotud nende pereliikmete siia elama asumisega ning aitavad muul moel kaasa võimalustele ennast Eestis teostada.

Kõrghariduse valdkonnas on eesmärgiks riigi rahastatavate õppekohtade arvu oluline suurendamine ning kõrghariduse kvaliteedi tõstmine läbi suurema rahvusvahelistumise.

Töajõu pakkumine

4. Aktiivse tööturupoliitika mõju suurendamine ning rahastamise jätkusuutlikkus.

Ennetamiseks töötust ning lühendamaks töötuse kestust, on oluline jätkuvalt tõsta **aktiivsete tööturumeetmete pakkumise efektiivsust ja võimaldada nende mõju suurendamist**. Kriisiaastate tööpuuduse kiirest kasvust põhjustatud aktiivsetes tööturuteenustes osalevate töötute madal osakaal on hakanud taas tõusma.

Lähiaastatel on riskiks pikaajaliste töötute kõrge osakaalu ja struktuurse tööpuuduse püsimine pikema perioodi vältel. Seetõttu tuleb järgnevatel aastatel senisest rohkem tähelepanu pöörata **pikaajalise töötuse ning noorte tööpuuduse ennetamisele ja vähendamisele**. Siinkohal mängib olulist rolli koostöö kohalike omavalitsustega (aktiviseerimismeetmed, sotsiaalprobleemide lahendamine jne). Toetada tuleb ka **noorte üleminekut haridusest tööturule**. Meetmeid tuleb rakendada haridusest, tööturult ja koolitusest eemalejäänud noorte (nn NEET-noored - *not in education, employment or training*) ülesleidmiseks ja aktiivsesse tegevusse tagasitoomiseks.

Efektiivsemaks teenuseosutamiseks on oluline tihendada institutsionaalset koostööd ja määratleda rollijaotus Haridus- ja Teadusministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Töötukassa ja kohalike omavalitsuste vahel. Ilma kutse- ja erialase hariduseta töötutele tuleb luua võimalused esmase tasemeõppes saadava kvalifikatsiooni omandamiseks. Esmast kvalifikatsiooni omavatele töötutele tuleb aga luua täiendavaid võimalusi kõrgema või täiendava kvalifikatsiooni omandamiseks, mis tundub tõstaks nende edasist konkurentsivõimet tööturul. Samuti on oluline tegeleda rohkem töötuse ennetusega, kuna tagajärgede likvideerimine on oluliselt keerukam ja kulukam.

Vajalik on praktikas tugevdada seost aktiivsete tööturumeetmete pakkumise ja inimestele makstavate hüvitiste/toetuste vahel eesmärgiga suurendada inimestes teadmist, et toetuste saamisega kaasneb inimese kohustus ise aktiivselt oma töötusolukorda tulemuslikkusesse panustada. Aktiivse tööturupoliitika tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik jätkata süsteemse tööturuteenuste monitooringu ja mõjude hindamisega.

Seoses järjest vananeva tööajõuga on tulevikus senisest enam **vaja pakkuda meetmeid vanemaeliste inimeste tööturule tagasi aitamiseks** ja tööturul püsimise toetamiseks.

Eesmärgiks on võetud **töövõime reform**, mis tagaks süsteemi jätkusuutlikkuse – sealjuures säilitaks ja parandaks tööealise elanikkonna töövõimet, ennetaks töötust ja töövõime langust ning toetaks töötingimuste parandamist, inimese tööturule naasmist ja seal püsimist. Reformiga seatakse fookusesse tööealise vähenenud töövõimega inimese töövõime parim kasutamine, sealhulgas keskendutakse **töövõime langusega ja puuetega inimestele suunatud töölesaamist ja töötamist toetavatele meetmetele**.

Tööhõives osalemist takistab oluliselt **hoolduskoormus**, mis võib olla tingitud nii laste kui puudega ja eakate pereliikmete eest hoolitsemisest. Seetõttu tuleks eritähelpanu pöörata tööajõu pikaajalisest haigusest, töövõimetusest, puudest või hooldamiskohustustest tingitud tööturult eemalejäämise vähendamisele ja iseseisva toimetuleku parandamisele, mh täiendavate sihtotstarbeliste hoolekande- ja tugiteenuste pakkumise abil. Investeeringud **puuetega inimeste ja eakate elukeskkonda ja tugiteenustesse** võimaldavad parendada nii nende enda kui perekonnaliikmete ligipääsu tööturuteenustele ja tööturule.

Väikelapse kasvatamise kõrvalt tööturule (taas)sisenemiseks ning töö- ja pereelu ühitamiseks **tuleb suurendada kvaliteetse, taskukohase ja paindliku alushariduse ning lapsehoiuteenuse kättesaadavust.** Samuti on tähtis vastavalt piirkondlikele vajadustele lasteaiakohtade loomise toetamine. Puudega laste puhul on hoius ja hariduses osalemise võimaldamiseks ning nende vanemate tööhõives osalemiseks vaja täiendavaid tugiteenuseid (tugiisik, isiklik abistaja, transport jms).

Juba 2011. aasta alguses jõustus seadusemuudatus, mille kohaselt on võimalik töötuskindlustusmaksetest laekuvaid vahendeid kasutada ka aktiivsete tööturumeetmete pakkumiseks. See tagab pärast ESF 2007-2013 vahendite ammendumist **aktiivse tööturupoliitika rahastamise jätkusuutlikkuse.** Järgmisel perioodil on võimalik ESF vahendeid kasutada tööturuteenuste täiendamiseks ja vajadusel uute väljatöötamiseks ja osutamiseks.

5. Tervena elatud eluaastate suurendamine läbi tervisekäitumise parandamise ja õnnetusjuhtumite edasise vähendamise ning läbi tervishoiutaristu arendamise.

Tööealise elanikkonna hulgas põhjustavad olulist inimressursi kadu nii inimeste tervisekäitumine kui enneaegne suremus. Enneaegsete surmade puhul mängib suurt rolli tervist ohustav ja riskeeriv käitumine (nt alkoholi tarvitamine, vigastusohu eiramine, samuti ka vähene füüsiline aktiivsus, suitsetamine, tasakaalustamata toitumine), mis on oluliseks võtmeks eeldatava eluea jätkuvaks pikendamiseks. Peamisteks surmapõhjusteks on Eestis läbi aastate olnud südame-veresoonkonna haigused, kasvajad ning vigastused.

Inimeste positiivset tervisekäitumist mõjutab enim erinevate meetmete kompleksne pakkumine, mis sisaldab endas nii inimeste teadlikkuse tõstmist, vajalike teenuste pakkumist, piiravate ja soosivate regulatsioonide kehtestamist kui ka regulatsioonide täitmise tõhusat kontrollimehhanismi. Selline lähenemine on viimastel aastatel edukalt toimunud näiteks tule- ja veeohutuse valdkonnas, mis on kaasa toonud tulekahjudes ning uppumise tagajärjel hukkunute märkimisväärse vähenemise.

Oluline reform oli ka terviseteadlikkuse, liiklusohutuse ja riskikäitumise ennetamise teemade siseviimine riiklikesse põhikooli ja gümnaasiumi õppekavadesse 2010. aasta alguses. **Uus inimeseõpetuse ainekava** rakendus I kooliastmes alates 2011. aasta sügisest, II kooliastmes alates 2012. aasta ja III kooliastmes alates 2013. aasta sügisest. Samuti on gümnaasiumi õppekava läbivaks teemaks tervis ja ohutus. Laste ujumisoskuse tõstmiseks ja uppumissurmade vähendamiseks jätkatakse 1.-6. klassis läbiviidava kohustusliku **ujumise algõppe programmiga.** Lähiaastatel tuleb kaaluda ujumise algõpetuse edasiarendamist ja laiendamist koolides.

Lähiaastatel on oluline suunata oma ressursid tööealise elanikkonna tervisekäitumise parandamisse ning vigastuste ning vigastussurmade ennetamisse. Kavas on rakendada **ministeeriumitevahelist vigastussurmade ennetamise poliitikat** ning jätkata liiklusohutuse tagamiseks **kergliiklusteede arendamist.** Samuti on plaanis arendada **sportlikku eluviisi toetavaid liikumispaikaid, tõsta liikumisharrastuse alast teadlikkust tööealise elanikkonna seas ning töötada välja meetmed inimeste toitumisharjumuste parandamiseks,** vähendamaks toitumisest tingitud terviseprobleeme.

Eesti kuulub ühe enim alkoholi tarbivate riikide hulka ning alkoholist tingitud kahjud on seetõttu ulatuslikud. WHO 2012. aastal avaldatud raporti kohaselt põhjustab alkohol Eestis

12% naiste ja 28% meeste suremusest vanusegrupis 15-64 eluaastat. Ennetamaks ning vähendamaks alkoholi tarbimist ning sellest tingitud kahjusid, on oluline alustada valitsuse poolt heakskiidetud **alkoholipoliitika rohelise raamatu elluviimist**, st jõustada meetmed alkoholi kättesaadavuse vähendamiseks, alkoholi hinna mõjutamiseks, salaalkoholi leviku tõkestamiseks, alkoholitarvitamisest ja -joobest tulenevate kahjude vähendamiseks, joobes juhtimise ennetamiseks, teadlikkuse suurendamiseks ning ravi ja nõustamisteenuste kättesaadavuse parandamiseks.

Tervena elatud eluea tõstmiseks on oluline **vähendada ka tubaka tarvitamisest tingitud kahjusid**. 2014. a alguses kiitis valitsus heaks tubakapoliitika rohelise raamatu, kus nähakse ette tegevused suitsuvaba keskkonna tagamiseks, tubakatoodete atraktiivsuse vähendamiseks, tubakatoodetele alternatiivtoodete turustamise reguleerimiseks, tubakatoodete kättesaadavuse vähendamiseks alaealistele, tubakatarvitamise ennetamiseks, tubakasõltuvuse ravi ja tubakast loobumise nõustamisteenuste arendamiseks ning tubakatarvitamist vähendava maksupoliitika kujundamiseks.

Tööõnnetuste vähendamiseks ning tervist toetava töökeskkonna tagamiseks on vajalik jätkata **tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustussüsteemi loomisega**. Ettevalmistused ametiühingute ning tööandjate esindusorganisatsioonidega on toimunud mitmeid aastaid, kuid majanduslanguse tingimustes jäi uue kindlustusliigi loomine ajutiselt tahaplaanile. Arutelud tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse üle käivitatakse uuesti.

Kavas on suurendada ka tõenduspõhiste tervisekontrollide ning **tervisejälgimis- ja skriiningprogrammide (nt vähiskriining)** läbiviimise mahtu ja ulatust (sh. kõigi oluliste riskirühmade kaasamine programmidesse), et tagada haiguste ja tõsiste terviserikete võimalikult varajases faasis avastamine ning ravi alustamine.

Viimasel kümnel aastal on oluliselt investeeritud tervishoiutaristu kvaliteedi tõstmisse ja haiglavõrgu optimeerimisse. Vajalik on vananeva ja väheneva elanikkonna vajadusi ja võimalusi arvestava **tervishoiutaristu arendamise jätkamine**. Sellel eesmärgil on oluline tagada esmatasandi arstiabi (perearstisüsteemi) tugevdamine ning tipptasemel eriarstiabi pakkuva haiglavõrgu edasine optimaalne areng. Samuti tuleb tähelepanu pöörata tervishoiu **kvaliteedisüsteemide** ja vastavate jälgitavate indikaatorite arendamisele.

Tervishoiuteenuste kvaliteedi, kättesaadavuse ning efektiivsuse tõstmisel on oluline roll erinevatel e-tervise lahendustel. E-tervise ja personaalmeditsiini edasiarendamiseks on kavas alustada ministeeriumitevaheline **rakkerühm e-tervise riikliku strateegia väljatöötamiseks**.

KONKURENTSIVÕIMELINE ETTEVÕTLUSKESKKOND

Valdkond hõlmab endas mitmeid suuri alavaldkondi, nagu teadus- ja arendustegevus, innovatsioonipoliitika, ettevõtlus ja ettevõtlikkus ning ettevõtete jaoks soodsa õiguskeskkonna ning avaliku infrastruktuuri (ennekõike transpordiühenduste) arendamine.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta teadus- ja arendustegevuse investeeringute taset		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
1,42%	2%	3%

Lähtudes varasematest arengutest, võetud eesmärkidest ning viimastest majandusprognosidest tähendaks see 2020. aastal TA kogukulutusi ligikaudu 0,8 miljardit eurot, mis tähendaks TA mahtude pea neljakordistumist 2009. aastaga võrreldes, eeldades et samal ajal oleks SKP nominaalväärtuses varasemast ligikaudu kaks korda suurem.

Aastatel 2000-2009 oli Eesti keskmine aastane TA investeeringute taseme kasv 10,1%, mis oli Euroopa Liidu kõrgeim näitaja. Algselt madala võrdlustaseme tõttu oli kasv eriti kiire just erasektoris, aastas keskmiselt koguni 18,4%. Majanduskriisi ajal võttis valitsus eesmärgiks teha avaliku sektori investeeringuid algselt planeeritust ettepoole tuues ja suuremas mahus, et luua head alused erasektori TA investeeringute kasvuks, mis majanduskasvu taastudes taas hoogustuvad. Järjekindel TA poliitika kandis vilja, sest kriisiaastatel (2009) kahanesid TA kogukulutused oluliselt aeglasemalt kui SKP. Erasektori TA kulutused jäid aga praktiliselt muutumatuks, millele 2010. aastal järgnes juba TA investeeringute 33% kasv. **2012. aastal ulatusid TA kulutused 2,18%ni SKPst.**

Suurendada Eesti ekspordi osatähtsust maailma kaubanduses		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,085%	0,100%	0,110%

Varasematel aastatel on Eesti ekspordi turuosa kasv kogu maailma kaupade ja teenuste ekspordis, toimunud maailmakaubanduse kiire kasvu foonil. Arvestades majanduskasvu prognoosi, tähendab ekspordimahtude tõstmine eraldi eesmärgina ka ekspordi osakaalu tõusmist üle 120% Eesti SKPst, mis eeldab jooksevhindades üle 30 miljardi euro suurust ekspordimahtu aastas aastal 2020. Eesmärkide saavutamise eelduseks on, et Eesti ekspordimahud peavad kasvama maailma keskmisest kasvutempot 2-3 protsendipunkti võrra kiiremini. **2013. aasta andmetel oli Eesti osakaal 0,096%.**

Tööjõukulude kasv ei ületa tootlikkuse kasvutempot ³		
Algtase 2011	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
-2,8%	0%	0%

Eelmise majandustsükli buumiaastail ületas tööjõukulude kasvutempo tootlikkuse oma. Majanduslanguse järgselt suurenesid välisnõudluse paranemise toel tööde mahud nii tööstussektoris kui ka enamikes teenindusharudes, mis läbi müügitulud kasvasid ja

³ Reaalne tööjõuühikukulu muutus (jooksevhindades tööjõukulude osakaalu muutus loodud lisandväärtuses, nominaalses SKP-s)

kasumlikkus taastus. Oluline mõju oli ettevõtete tegevuskulude, eelkõige tööjookulude kärpimisel, millega kaasnes efektiivsuse kasv ja konkurentsivõime suurenemine.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

6. Ettevõtete pikaajalist rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava poliitika kujundamine.

Keskpikas perspektiivis senised väljakutsed ettevõtluskeskkonna osas oluliselt ei muutu. **Ettevõtlusega alustamine, ettevõtte arendamine ja efektiivsuse tõstmine, rahvusvahelistumine, innovatsioon ning koostöö on jätkuvalt raamistikuks, milles arengud võiksid toimuda.** Üldise suunana tuleb **toetuspoliitikalt liikuda finantsmeetmete kasutamise suunas**, mis võimaldab kaasa senisest enam avaliku- ja erasektori vahendeid.

Eesti jaoks endiselt **kõige olulisem on tootlikkuse kasvu tagamine ning ettevõtjatele kapitali ligipääsu parandamine.** Finantseerimisvõimekuse küsimus muutub teravamaks seoses ressursside piiratusega ettevõtete laienemis- ja kasvuetaappides. **Toetuspoliitika peaks toetama ettevõtete kasvuambitsioonide elluviimist, aga ka protsesside efektiivsemaks muutmist.** Olulist rõhku tuleb panna ka terviklike ettevõtteid abistavate meetmepakettide väljatöötamisele. Eelduseks on ettevõtte vajaduste täpsem väljaselgitamine, pikemaajaline planeerimisfookus ning toetuseks suunatud ressursside ja oskusteabe terviklik juhtimine.

Keskele kohale jäävad ka **sobiliku tööjõu kättesaadavusega seotud küsimused**, mis esitavad väljakutse eelkõige haridussüsteemi kohandumisvõimele. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime kasvu saaks soosida eelkõige **regulatiivse stabiilsusega**, jättes ruumi muutustele, mis teenivad keskkonna kaasajastamise eesmärke (sh. Euroopa siseturu laiendamine ja süvendamine). **Ettevõtete eksport vajaks kestvalt riigipoolset toetust** kõige laiemas mõttes ehk teisisõnu vajatakse nii nõustamisi kui koolitusi kui ka otsetoetusmeetmeid ja tagatismeetmete jätkumist..

Eesti ettevõtluskeskkonda peetakse võrdluses teiste riikidega soodsate hulka kuuluvaks. Siiski tuleb tegeleda spetsiifilisemate väljakutsetega. Regulatiivse keskkonna osas **vajame muudatusi seadusandluses, millega stimuleerida majandusarengu kontekstis prioriteetsete poliitikate ellurakendamist.** Jätkuvalt tuleb tegeleda ka **halduskoormuse süstemaatilise hindamise ja vähendamisega. Maksukeskkonna stabiilsuse kestev säilitamine** julgustab ettevõtjaid investeerima oma äride arendamisse.

Olulisemate meetmetena väljakutsele vastamiseks tuleb luua **finantsmeetmed ettevõtete protsesside efektiivsemaks muutmiseks ning kasvuambitsioonide toetamiseks**, pakkuda kvaliteetsemat nõustamisteenust ja koolitust pikemaajaliste sihtide seadmiseks, töötada välja **ettevõtlustoetuste mõjude hindamise süsteem ning konsolideerida ettevõtlustoetuseid**, jätkata meetmetega, mis on suunatud **eksporti toetamisele ja koostöö arendamisele**, pakkuda riigipoolset tuge ettevõtjatele välisturgudele minemisel läbi **välisesinduste efektiivsema kasutamise.**

7. Keskkonna loomine senisest suuremas mahus ekspordipotentsiaaliga ja suurema lisandväärtusega sektoritesse suunatud otseste välisinvesteeringute Eestisse toomiseks.

Eestisse tehtavate välisinvesteeringute taseme kasvu jätkuv kindlustamine ja Eesti ekspordi arendamine sõltub olulisel määral **kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavuse** tagamisest.

Puudus on nii oskustöolistest, keda vajavad kodumaised ja välisosalusena ettevõtted, aga ka inimestest, kes oleksid võimelised kindlustama ettevõtjate edu eksporditurgudel.

Investorite meelitamiseks tuleb neile **pakkuda atraktiivseid hüvesid, mis oleksid rahvusvahelises võrdluses konkurentsivõimelised**. Jätkuvalt oleks tarvilik **arendada välisinvestorite teenindamiseks suunatud toetusmeetmeid**. Ka **Eesti üldine maine ja sotsiaalne keskkond** peaksid järk-järgult muutuma **eduteguriteks** uute välisinvesteeringute sissetoomisel. Kõrge lisandväärtusega sektoritesse suunatud välisinvesteeringud omavad olulist **mõju tarneahelate kujunemisele** ning seeläbi võivad avaneda **Eesti ettevõtjatele uued ekspordivõimalused**. Samuti soodustavad sellised välisinvesteeringud **teadmiste ja oskuste siiret** ning teadus- ja arendusmahukad investeeringud aitavad kaasa valdkonna kompetentside paranemisele laiemalt.

Erinevatele investoritele on investeerimisotsuse tegemisel olulised kindlad argumendid. Välisinvesteeringute meelitamisel konkureerib **Eesti** aktiivselt teiste riikidega, **positsioneerides** ennast pigem **kõrgemat lisandväärtust loovate ning tarneahelaid soodustavate välisinvesteeringute sihtriigina**. Eesti konkurentsivõime säilitamiseks ja arendamiseks välisinvesteeringute meelitamisel on oluline roll tervikliku ja Eestit positiivses mõttes **eristava investeerimiskeskonna arendamisstrateegia** elluviimine. Oluline on edendada Eesti ettevõtjate poolt osutatavate **finantsteenuste- ja sellega seotud tugiteenuste eksporti** ning tugevdada seeläbi Eesti finantssektorit, mis mängib samuti olulist rolli investeerimiskeskonna atraktiivsuse suurendamisel.

Meetmetena tuleb jätkata tarneahelaid ergutava **suurinvestorite toetusmeetmega**, suurendada **MAKide ja KOVide võimekust** tegeleda regionaalse **investoriteenindusega**, luua **inglisekeelseid infomaterjale tööjõu palkamise** soodustamiseks ning ühtse kontaktpunkti **www.eesti.ee kasutamise lihtsustamiseks**. Oluline on ka tervikliku **talendiprogrammi väljatöötamine** ja rakendamine ning **võõrkeelse üldhariduse kättesaadavuse parandamine** Eestis.

8. Eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

Kuigi Eesti ettevõtete T&A investeeringud on kasvamas ning TA kulutuste osakaal SKPst on viimastel aastatel tõusnud, tuleb jätkuvalt pingutada, et täita aastaks 2020 seatud eesmärk. Põhiline eesseev **väljakutse on ettevõtete innovatsioonivõimekuse kasvatamine**. Selleks tuleb **soodustada Eestis tegutsevate ettevõtete teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni**, aga pöörata tähelepanu ka **teadus- ja arendusmahukate välisinvesteeringute** Eestisse toomisele. Oluline on **toetada süsteemselt noori innovaatilisi ettevõtteid**.

Kriitilist massi elujõulisi arendustegevusi vajame nii TA ja innovatsiooni „tootmise“ kui ka noorte innovaatiliste ettevõtete toetuse finantsmehhanismide tagamiseks. **Nõudluse suurendamine TA ja innovatsiooni väljundite suhtes** on olulise tähtsusega, kuid see ei saa toimuda pelgalt ühe-kahe meetme ellukutsumise näol, vaid vajab terviklahendust, mis arvestaks valdkonna protsesse algusest lõpuni ehk uuringutest ja katsetustest kuni valmislahenduse turustamiseni. Sünergia loomiseks tuleb **soodustada teadmiste ja oskuste mobiilsust** ning **parandada Eesti kui elukeskkonna atraktiivsust**. Vajalik on **toetada ja tagada Eesti ettevõtete ligipääsevus globaalsele riskikapitaliturule**.

Ettevõtete teadus- ja arendusvõimekuse ja riigi või piirkonna konkurentsivõime näitajates on oluline osa **avaliku sektori T&A võimekusel**, sh. ülikoolide tasemel rahvusvahelistes pingeridades, teadus- ja arendustöö efektiivsusel ning tulemuslikkusel. Avaliku sektori T&A tegevus loob ettevõttele vajaliku inimressursi ja annab ka ligipääsu kaasaegsele taristule. Akadeemiline tegevus on oluline lüli inimeste ja teadmiste kodumaisel ning rahvusvahelisel võrgustumisel, mis on üheks allikaks ettevõttele innovatsioonivõimekuse tõstmisel ning kõrgema lisandväärtuse saavutamisel. Teadus- ja arendustöö ning innovatsioon sõltub tulevikus järjest enam arengutest ELis ning Eesti **võimekusest panustada rahvusvahelisse koostöösse, sh Euroopa teadusruumi raames osalemine EL ühisinitsiatiivides ja -programmides**.

Riigi majanduskasvu ja tööhõive ning sotsiaalse heaolu kasv sõltub järjest rohkem kõrghariduse, teaduse ja ettevõttele omavahelisest läbipõimumisest ja sisulisest koostööst. Innovatsioonisüsteemi tuleb vaadelda kui ühtset tervikut (*holistic model of innovation*), mille eri osad sõltuvad mitmete komponentide vastastikusest mõjust. Lõppeval rahastamisperioodil pöörati Eestis rohkem tähelepanu üksikute innovatsioonisüsteemi komponentide (TA ja kõrghariduse ehituslik ja aparatuurne infrastruktuur, TA ja innovatsiooni inimressursi ja tugistruktuuride arendamine, rahvusvahelistumine, sh ühinemine rahvusvaheliste infrastruktuuridega) võimekuse arendamisele, milles saavutati ka märgatavat edu, kuigi nähtavus ja sotsiaalmajanduslik mõju jäi ebapiisavaks. Eelseisval perioodil on eesmärkideks loodud potentsiaali efektiivne kasutamine Eesti arengu ja majanduskasvu heaks ning võtmeküsimuseks on just tervikliku innovatsioonisüsteemi efektiivne käivitamine.

Riigikogu poolt 2014.a jaanuaris heaks kiidetud järjekorras kolmanda Teadus- ja Arendustegevuse ning Innovatsiooni strateegia 2014-2020 „Teadmistepõhine Eesti“ üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks. Strateegia on heas kooskõlas nii EU 2020 reformikava kui Euroopa Teadusruumi prioriteetidega.

Et vähendada juhtivate ja arenevate majanduste vahelist innovatsioonilõhet, astub Eesti hädavajalikke samme saamaks osa maailmale avatud Euroopa Teadusruumist, kus teadlased, teaduslik teave ja tehnoloogia vabalt liiguvad ning mille kaudu liit ja liikmesriigid tugevdavad oma teaduslikku ja tehnoloogilist baasi, konkurentsivõimet ja võimet üheskoos lahendada suuri probleeme. Lisaks teadus- ja innovatsioonisüsteemi arendamisele osaletakse riikideüleises koostöös, sh Läänemere strateegia raames, avatud tööturu tagamiseks kohandatakse õiguslikku raamistikku teadlaste liikuvust, koolitamist ja karjääri võimalusi takistavate tõkete kõrvaldamiseks ning teaduslike teadmiste rakendamiseks vajaliku juurdepääsu ning tehnoloogiate siirde tagamiseks.

Et Eesti positsioon rahvusvahelises T&A süsteemis (sh Euroopa Teadusruumis) ei langeks, on vajalik T&A ja innovatsioonisüsteemi tasakaalustatud areng. T&A süsteemi võimekuse tõstmiseks tuleb lõpule viia teadussüsteemi reform. See tähendab struktuurivahendite ja riigieelarveliste ressursside läbimõeldud ja efektiivset kasutamist teadus- ja arendustegevuste investeringute rahastamisel ning struktuurivahendite perioodi lõppemise eel otstarbeka väljaastumisstrateegia rakendamist jätkuvatele tegevustele.

Tarvilike meetmetena tuleb rakendada ettevõtete vajadusi diagnoosivaid meetmeid, mis selgitaksid välja võimalused ettevõtte konkurentsivõime tõstmiseks parimal viisil. **Vajadusel tuleb muuta riigihangete regulatsiooni**, et see muutuks riigile oluliste valdkondade (innovatsioon, ressurssisääst, disain, loomemajandus, kosmosetehnoloogiad, kohaliku ressursi

lisandväärtus) arengu üheks veduriks. Tuleb analüüsida ettevõtluse tugistruktuuride rahastamisvajadusi ja mõistlikku korraldust, arendada **teadus- ja arendustegevuse tulemuslikkuse hindamise metoodikat**, luua ettevõtjatele suunatud **TA taristu kasutamist** soodustavaid ning **teaduse ja ettevõtete vahelise koostöö tugevdamise** meetmeid. Kasvuambitsiooniga ettevõtetele tuleks tagada nii nõustamisalane kui finantsiline terviklik toetuskeskkond.

9. Loomemajanduse, IKT ja teiste võtmetehnoloogiate potentsiaali laiem kasutamine teiste sektorite lisandväärtuse tõstmisel.

Loomemajanduse, IKT ja võtmetehnoloogiate potentsiaali suuremaks kasutamiseks tulevikus on vajalik **soodustada valdkondi integreerivaid tegevusi väljaõppe ja rahvusvahelistumise valdkondades, aga ka rahastamises**. Täiendava lisandväärtuse loomiseks valdkondade koostoimest tuleb pöörata **tähelepanu inimkapitali võimekuse tõstmisele** kõige laiemas tähenduses. Edukate koostööplatvormide loomine eeldab valdkondade eripärasid arvestada oskavate inimeste ning **soodsa keskkonna olemasolu**. IKT ja teiste võtmetehnoloogiate kui horisontaalsete **valdkondade kasutamine teiste valdkondade protsesside parandamiseks** või uute algatuste loomiseks **vajab** uuele tasemele viimiseks valdkondadevahelist kasutuselevõttu toetavaid meetmeid.

Meetmetena tuleb jätkuvalt arendada loomeettevõtluse tugistruktuure, välja töötada loomemajanduse ettevõttele sihitud **ekspordivõime arendamise meede**, soodustada loomeettevõtjate koostööd teiste sektoritega, meetmed **ettevõtjate, loomeinimeste ja IKT ning teiste valdkonna esindajate koostöö soodustamiseks**, tegevused **loomeettevõtjate arenguprogrammi** sisustamiseks. Luua fookusvaldkondade suuremaks sidustamiseks **IKTga alastrateegiad** ning **meede teenusmajanduse ettevõtete arendamiseks**, sealhulgas ka tervishoiuteenuste ekspordi potentsiaali arendamiseks.

10. Teaduse inimressursi arendamine ning inseneride ja tippspetsialistide juurdekasvu tagamine.

Teadlaste ja tippspetsialistide juurdekasv sõltub paljuski doktoriõppe kvaliteedist ja doktoriõppesse astunute ja selle edukalt lõpetanute hulgast. Kuigi doktoriõppe korralduses on tehtud pea igal viimasel aastal muudatusi, on endiselt probleemiks doktoriõppe madal efektiivsus ja lõpetajate arv (võrreldes eesmärkidega ja ülikoolidega eelnevalt kokku lepitud). Selle põhjuseks on nii doktorantide ebakindel sissetulek ja puuduvad sotsiaalsed garantiid kui ka küsimus õpingute kvaliteedist ja vastavusest ühiskonna ootustele.

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus võimaldab alates 2012. aastast sõlmida doktorandiga töölepingu, millega kaasnevad samad sotsiaalsed garantiid nagu tavapärase lepingulise töösuhtega. Seadusemuudatus on oluline samm noore teadlase karjäärisüsteemi loomisel. Eesmärgiks on olnud doktoriõppe atraktiivsuse tõstmine ja võimalus tunnustada doktorante kui noori teadlasi, mitte üksnes kui üliõpilasi, ja soodustada nende teadustööle pühendumist. Lisaks on vajalik **rakendada täiendavaid meetmeid doktoriõppe kvaliteedi tõstmiseks (sh läbi rahvusvahelistumise), doktorantide ja juhendajate valiku parandamiseks ja õpingute edukaks lõpetamiseks**. Doktorite kiiremaks lõpetamiseks on vajalik jätkuvalt toetada doktorikoolide ja teaduse tippkeskuste tegevust.

Edasiarendamist vajab teadustööde juhendamise korraldus ülikoolides ning võimekate juhendajate arvu suurendamine. Üheks potentsiaalseks juhendajate kasvulavaks võiks olla

välisõppejõudude ja –teadlaste osalusel Eestis loodavad uurimisrühmad, mis koondaksid olemasolevaid kompetentse. Kõrgelt kvalifitseeritud välisõppejõudude ja teadlaste Eestisse asumisel on sageli takistuseks olnud nii palgad, mis ei ole rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised, kui ka muud kandidaatide ringi piiravad reeglid. Vältida tuleks põhjendamata keelenõuete ja muude piirangute kehtestamist rahvusvaheliselt avatud konkursside läbiviimisel teadustöötajate ametikohtade täitmiseks.

Oluline on **soodustada õppejõudude mobiilsust selle erinevates vormides**. Väärtustada tuleks efektiivset juhendamist, kus juhendaja toetaks doktorandi lõpetamist ning oleks motiveeritud kvaliteetseks juhendamistööks tunnustuse ja karjääri kaudu. Vajalik on ka tõsta ettevõtlussektori panust doktoriõppesse, sh nii juhendamisse kui ka ettevõtlusõppe arendamisse. Soodustada tuleb akadeemilise ja ettevõtlussektori koostööd, arendades doktorantide võimet teadustegevuse ja majandustegevuse ühildamisel ning parandada seeläbi ettevõtlussektori konkurentsivõimet ja toetada innovatsiooni.

11. Transpordi, IKT ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetava taristu ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele.

Eesti asukoha ja asustuse paiknemise tõttu on **konkurentsivõimelisel tasemel ühendusvõimalused nii piiriülel kui siseriiklikult** elu- ja ettevõtluskeskkonna jaoks väga olulised. Kohaliku tootmise ja teenuste arendamisel ei peaks avalike teenuste kättesaadavus hästitoimiva transpordi ja infovahetuse infrastruktuuri puhul asukoha eripäradest sõltuma. Suuremahulisi kaupu eksportivate sektorite jaoks on oluline tagada efektiivne ja konkurentsivõimeline siseriiklik kaubavedu maanteetranspordil Põhjamaade eeskujul. Tööjõu areaalidest ja liikumissuundadest lähtuvalt vajavad eraldi tähelepanu erinevate **transpordiliikide omavaheline parem koostoime ja ühenduskohad**. Vajalik on ühistranspordi kasutajamugavuse tagamiseks sõiduplaanide ühtlustamine, aga ka vastava infrastruktuuri rajamine, mis võimaldab nii reisijate kui kaupade liikumist ühelt transpordiliigilt teisele ning pikemas perspektiivis **integreeritud kavandamine transpordiliikide alternatiivide vahel valimiseks**.

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti jaoks transpordi infrastruktuuri, eriti piiriüleste ühenduste tase olnud suhteliselt nõrk eelkõige kallite investeeringute ja majandusliku mittetasuvuse tõttu, mis tuleneb hõredast asustusest ja potentsiaalse kasutajate vähesusest. Samadel põhjustel ei ole ka kaasaegsel tasemel IKT infrastruktuuri väljaarendamine kogu riiki katvana ilma riigipoolse toetuseta võimalik. Eesti kui ettevõtlus-, teadus-, kultuuri- või hariduskeskkonna arengu ja rahvusvahelistumise jaoks on aga tegemist oluliste eelduste ja pudelikaeltega. Seetõttu on oluline **pöörata enim tähelepanu rahvusvaheliste ühendusteedele, iseäranis lennuühendustele ja piiriületavatele raudteedele ja maanteedele**. Tasakaalustatud regionaalse arengu huvides tuleb lisaks rahvusvaheliste maanteedele jätkata riigi kõrvalmaanteedetolmuva katte alla viimist, teha ettevalmistusi **ühistranspordisüsteemide ühendamiseks** ning jätkata kiire ja **kvaliteetse internetiühenduse** taristu väljaehitamist.

Selleks jätkatakse investeeringuid lennujaama raja pikendamisse, terminali laiendamisse ja seadmete kvaliteeti, kaasajastatakse teedehitusnõuded ja tõstetakse investeeringutega eri transpordiliikide ühenduskohtade turvalisust ja mugavust. Samuti jätkub koostöös telekommunikatsiooni operaatorettevõtetega mastaapne projekt Eesti lairibaühendustega katmiseks.

KESKKONNASÕBRALIK MAJANDUS JA ENERGEETIKA

Keskkonnasõbraliku majanduse valdkond hõlmab endas Eesti energeetikasektori arendamise, erinevate sektorite energiasäästu ning majanduse üldise ressursisäästlikkuse eesmärgi.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Kasvuhoonegaaside heitkoguste piirmäär võrreldes 2005. aasta tasemega⁴		
2005 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
5647 tuhat tonni	6156 tuhat tonni	6269 tuhat tonni (+11% võrreldes 2005)

* *Reaalne heitkoguste tase ehk eesmärgi täitmise lähtepunkt on hinnanguliselt 5644 tuhat tonni (2012. aasta heitkogus)*

EL on võtnud eesmärgiks aastaks 2020 vähendada heitkoguseid 20% võrra 1990. aasta heitkoguste tasemega võrreldes. Heitkoguste vähenemine saavutatakse kahe mehhanismi kombineerimise abil, milleks on EL heitkoguste kauplemissüsteem ja riiklikud kohustused kauplemissüsteemi välistele sektoritele. 2013. aastal käivitus EL heitkogustega kauplemise süsteem uutel ja ühtsetel alustel ning peamiseks lubatud heitkoguste ühikute jagamise vahendiks on enampakkumised, vaid teatud tingimustel jagatakse osa ühikuid tasuta. EL on võtnud eesmärgiks kasvuhoonegaaside heitkoguste kauplemissüsteemi kaudu vähendada heitkoguseid 21% võrreldes 2005. aasta heitkoguste tasemega.

Riiklikud kohustused on seatud kauplemissüsteemi välistele sektoritele (hooned, transport, põllumajandus, jäätmed jm), kus Eesti heitkogused ei tohi aastaks 2020 suureneeda enam kui 11% võrreldes 2005. a tasemega. Seni ei ole seda piiraset ületatud. Esialgse prognoosi kohaselt oli 2012. aastal kasvuhoonegaaside heitkogus kauplemissüsteemi välistes sektorites 5644 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti. Kauplemissüsteemi väliste sektorite kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemiseks luuakse raamistik, mis hakkab kehtima hiljemalt 2015. aastal.

Riiklikud eesmärgid ja EL kauplemissüsteemi eesmärgid kokku peavad aastaks 2020 tagama EL heitkoguste 20%-lise vähenemise võrreldes 1990. aasta tasemega. Eestis on viimastel kümnenditel kasvuhoonegaaside (KHG) heitkoguseid märkimisväärselt vähendatud. Kui 1990. aastal oli KHG arvestuslik heitkogus väljendatuna süsinikdioksiidi ekvivalentina ligikaudu 41 mln tonni, siis 2012. aastal oli esialgsel andmetel heitmeid 19,2 mln tonni (v.a LULUCF⁵ sektor), mis tähendab ligikaudu 53%-list vähenemist.

Taastuenergia osakaalu tõstmine 25%-ni energia lõpptarbimisest		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
19,5%	23,6%	25%

Eesti eesmärk on suurendada taastuenergia osakaalu energia lõpptarbimises 25%-ni aastaks 2020, mis eeldab muutusi kõikides sektorites. Täna põhineb Eesti energeetikasektor veel suures mahus fossiilsetel kütustel, kuid viimastel aastatel on toimunud pidev taastuenergia osakaalu suurenemine. **2012. aastal oli taastuenergia osakaal lõpptarbimises 25,8%.** Eesti

⁴ Eesmärk kohaldub EL heitkoguste kauplemissüsteemi välistele sektoritele.

⁵ Maakasutus, maakasutuse muutmine ja metsandus

pikaajaline eesmärk on jõuda taastuenergia osakaaluni 25% aastaks 2020, mis eeldab viimaste aastate arengute põhjal 2012. aastal saavutatud taseme hoidmist.

Märkimisväärselt on taastuenergia osakaalu aidanud suurendada toetusmehhanismid taastuvatest energiaallikatest elektrit tootvatele soojuse- ja elektri koostootmisjaamadele. Samas on soojusmajanduses endiselt paljud katlamajadest maagaasi või raske kütteõli baasil. Suur taastuenergia potentsiaal on biokütustel baseerivas elektri ja soojuse koostootmises ning tuuleenergiast. Lähiaastatel tuleb tähelepanu pöörata taastuvate energiaallikate kasutamise suurendamiseks ka transpordisektoris.

Energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel		
2010 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
2818 ktoe	2986 ktoe	2818 ktoe

Energiatarbe pikaajalisel prognoosimisel lähtub Eesti SKP muutustest ning sektoripõhistest arengutest, mille tulemusena eeldatakse, et energia lõpptarbimine on 2020. aastal ligikaudu 3248 ktoe. Seda arvestades on Eesti seadnud eesmärgiks energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel (ligikaudu 2866 ktoe) ehk energia lõpptarbimise vähendamine ligikaudu 11% võrreldes 2020. aastaks prognoositud tasemega. Lähtuvalt sellest ei tohiks energia lõpptarbimine 2015. aastal samuti praegust tarbimist märkimisväärselt ületada ning jääma vahemikku 2938-2986 ktoe (see on ligikaudu 4% madalam kui 2015. aasta prognoositud tase).

Lõpptarbimise hoidmine 2010. aasta tasemel eeldab energiasäästu suurendamist pea kõikides sektorites, millest olulisemad on kodumajapidamised, tööstus, transport ja avalik sektor. Jätkata tuleb hoonete energiasäästu investeringutega, samuti on oluline avaliku sektori eeskujul hoonete haldamisel ning rajamisel. Tööstuse energiasäästu aitab saavutada uute tehnoloogiate kasutuselevõtt. Transpordi energiakasutust saab ohjata läbi transpordivajaduse vähendamise, ühistranspordi kasutuse suurendamise ja sõidukite ökonoomsuse suurendamise. Sealjuures on oluline üldine teadlikkuse kasv ja sellest lähtuv tarbijakäitumise muutus.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

12. Energeetika pikaajaliste struktuursete muutuste elluviimine kooskõlas Eesti energiapoliitika ja energiasäästu eesmärkidega.

Üha enam kujuneb riigi konkurentsivõimet mõjutavaks faktoriks keskkonnasäästliku ja tõhusa energiasektori olemasolu. Rahvusvahelise kliimapolitiikaga sammu pidamisel ja majanduse energiamahukuse vähendamisel on seega oluline tagada EL energia siseturu toimimine ja **viia energiamajanduse riiklik arengukava kooskõlla viimastel aastatel toimunud muutustega energiaturul**. Kõige suuremad väljakutsed peituvad elektrisektoris, kus täna toodetakse ca 80% elektrienergiast põlevkivist. Lähikümnendi oluline märksõna on **energiaallikate mitmekesisustamine**. See hõlmab nii **elektri- ja soojuse koostootmise laiendamist, põlevkivijaamade rekonstrueerimist kui tuuleenergia ja biomassist toodetud energia osakaalu suurendamist**.

Energiaallikate mitmekesisustamise ja energiapoliitika seisukohast on oluline piisavate **energiaühenduste rajamine**. Eesti-Läti elektriühendus, BalticConnector ja LNG terminal kajastuvad Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud Euroopa ühishuvi projektide nimekirjas. Projektide realiseerimiseks on oluline jätkata tööd ühenduse rahastuse taotlemisel. Eesti ja

teiste EL liikmesriikide elektritootjatele tuleb kindlustada võrdsed konkurentsitingimused võrreldes mitte-EEA riikide tootjatega.

1.jaanuarist 2013 avanes Eesti elektriturg täielikult kõikidele elektritarbijatele. Gaasiturul avamiseks on vaja läbi viia gaasivõrgu omandiline eraldamine. Ühelt poolt suureneb turu avanemisega konkurents, mis peaks tagama parema teenuse lõpptarbijale. Samas tuleb riigil vabaturule üleminekul tagada võimalikult korrektne protseduuriline pool ning **туру edukas toimimine**.

13. Majanduse üldise ressursi- ja energiamahukuse vähendamine.

ENERGIASÄÄST

Riigi konkurentsivõimet üha enam mõjutavaks teguriks on majanduse energiamahukus ning erinevate sektorite võime saavutada energiasäästu läbi uute tehnoloogiate ja lahenduste kasutuselevõtu.

Energiasäästu on Eestis edendatud pea kõikides valdkondades, kuid rõhuasetused ja meetmete iseloom on olnud väga erinevad. Energiasäästu toetused on olnud väga tugevalt suunatud kodumajapidamistele läbi erinevate **hoonete energiatõhusust suurendavate meetmete**. Investeeringud on nii kohaliku omavalitsuse kui riigi avalike hoonete energiasäästu. Transpordi energiakasutuse suunamise peamine hoob on olnud aktsiisimaksud, viimase 15 aasta jooksul on kütuseaktsiisi tõstetud kümnel korral. Lisaks on rakendatud transpordisektoris energiatõhusust parandavaid projekte läbi rohelise investeerimisskeemi.

Tänane energia lõpptarbimise tase sektorites ja prognoos järgmiseks kümneks aastaks näitab, et suurim kasv ja ka sektoraaletete **meetmete vajadus elektri, mootorikütuste ja muude kütuste kokkuhoiuks kodumajapidamistes, tööstuses ja transpordisektoris**. Jätkata tuleb **korterelemute energiasäästu** investeringuid ning laiendada riigipoolseid meetmeid ka **eramajade energiasäästu** edendamiseks. Tööstuses on täna hinnanguliselt 30%-line soojuse ja 10%-line elektri kokkuhoiu potentsiaal, mille saavutamine eeldab nii tehnoloogia uuendamist kui teadlikkuse kasvu. Transpordi energiakasutust tuleb ohjata läbi kolme tegutsemisviisi – **transpordivajaduse vähendamine**, sh kaubavedude efektiivsemaks ning keskkonnasäästlikumaks muutmine, **ühistranspordi kasutuse suurendamine ja sõidukite ökonoomsuse suurendamine**. Eraldi tuleb käsitleda ka **avaliku sektori energiatarvet**, kuivõrd avaliku sektori käitumine peab andma eeskuju ülejäänud sektoritele. Horisontaalselt kõikide sektorite energiasäästule aitab kaasa intelligentse elektrivõrgu arendamise kaudu elektritarbimise juhtimise võimekuste tõstmine Eestis.

Energiasäästu aitab panustada ka **energiaühistute loomine**, mille soodustamiseks on vaja Eestis välja töötada vastavad seadusandlikud tingimused. **Targa võrgu väljaarendamine** võimaldab vähendada energiakadusid energiaülekanandel, optimeerida energiatootmist, arendada hajusat tootmist ning võrku ühendada suuremat taastuvenergia hulka.

RESSURSIÄÄST

Jätkusuutliku majanduskasvu saavutamiseks tuleb jätkata senisest ressursitõhusama, loodussäästlikuma ja seeläbi konkurentsivõimelisema majandussüsteemi arendamist.

Eesti valitsus on viimastel aastatel ellu viinud nn rohelist maksureformi, mille eesmärk on **keskkonnamaksude osakaalu suurendamine ja tööjõumaksude vähendamine**. Sama suunda tuleb hoida ka edaspidi, võttes arvesse erinevate sektorite kohanemisvõimalusi keskkonnasäästliku majanduse vajadustega. Keskkonnatasude süsteem on välja kujunenud ja toimiv, kuid edasiste pikaajaliste tasuliikide ja -määrade kehtestamisel tuleb põhjalikult analüüsida süsteemi senist mõju ettevõtete käitumisele ning toimunud majanduskeskkonna muutusi. Samuti vajab tähelepanu **keskkonnatasude järelevalve tõhusus** ning keskkonnatasudest **laekunud raha kasutamise efektiivsus**. Neid küsimusi tuleb arvestada uue **keskkonnatasude kujundamise raamkava aastateks 2016-2020** paikapanemisel. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime huvides on vaja tagada, et ettevõtjatele oleks ressursi- ja keskkonnatasud piisavalt ette teada, mistõttu on uus keskkonnatasude raamkava vaja kokku leppida piisava ajavaruga enne nende kehtima hakkamist.

Euroopa Liidu heitkoguste kauplemissüsteemi uuel perioodil tuleb keskenduda **kauplemissüsteemi väliste sektorite energia- ja ressursisäästu edendamisele**. Vajalik on välja töötada meetmed, mis suurendavad ettevõtetes energia- ja ressursisäästu, sealhulgas jäätmete korduvkasutuseks ettevalmistamist ning ringlussevõttu. Ressursside efektiivsemale kasutamisele suunatud teadus- ja arendustegevuse toetamine ning uute lahenduste kasutusele võtmine aitab tõsta majanduse rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Eestis on arenenud jäätmete kogumistaristu ning kasvanud jäätmete taaskasutuse osakaal. Jäätmetekke vältimine, korduskasutus ja ringlussevõtt on prioriteetideks ka uues Riigi jäätmekavas 2014-2020⁶. Jäätmete ladestamise ja ringlussevõtu kõrval tuleb enam tähelepanu pöörata **jäätmetekke vältimisele ja vähendamisele**. Põlevkivijäätmete suure osakaalu tõttu on oluline leida **taaskasutusvõimalused**, mis eeldab tänaste kitsaskohtade eemaldamist põlevkivi aheraine ja tuha laialdasemaks kasutamiseks erinevate toodete (nt killustik) valmistamisel.

Eesti looduslikud tingimused toetavad metsa- ja põllumajandusmaa kasutamise tõhustamist, mis loob eeldused taastuvressursside edasiseks väärindamiseks ja kasutamiseks toiduainete- ja puidutööstuses ning energeetikas. Metsa kasvupotentsiaali tuleb säilitada ning puidu kui taastuvressursi kasutuselevõttu kestliku kasutusmahu piires lihtsustada - soodustada suurema juurdekasvuga uue metsapõlve saamiseni viivaid uuendusraieid küpsetes metsades ning toetada sellele järgnevat metsa uuendamist ja kasvatamist. Metsade loodusväärtusi kaitstakse ning vastavalt nende olemasolule ja seisundile ajakohastatakse pidevalt alade olemit ja kaitsemeetmeid.

Valdkonna teadus- ja arendustegevus peaks otsima lahendusi, kuidas Eestis taastuvressurssi efektiivselt majandada ning **olemasolevat biomassi väärindada** ehk toota sellest võimalikult suure väärtusega tooteid. Üheks biomajanduse väljundiks on **transpordisektori keskkonnamõju vähendamine**, seda eelkõige **biogaasi ulatuslikuma kasutamise** näol transpordisektoris fossiilsete kütuste osakaalu vähendamiseks. Optimaalsema ressursikasutuse ja keskkonnamõju vähendamiseks on oluline välja töötada ja rakendada meetmeid, millega arendatakse **keskkonnasäästlikumat ühistransporti, kaubavedu, liikluskorraldust** ja rohekoridore linnades.

Ehitussektoris tuleb soodustada olelusingipõhist lähenemist. See tähendab eelkõige hoonete ehitamist ja rekonstrueerimist energiatõhusalt, ehitamisel taastuvate ja säästvate materjalide

---

⁶ Vabariigi Valitsus saatis jäätmekava enne selle heakskiitmist Riigikogule arutamiseks 17. aprillil 2014, eeldatavalt toimub arutelu Riigikogu täiskogus 20.04.2014

kasutamist ning ehitiste lammutamisel tekkinud jäätmete ringlussevõtu soodustamist. Jätkata tuleb maastikupilti kahjustavate ja kasutusest väljalangenud ehitiste (põllumajandus-, tööstus-, militaarehitiste) lammutamist ja sellest tekkinud jäätmete käitlemist, sealhulgas taaskasutuse ja ringlussevõtu soodustamist ning maa-ala koristamist.

Tööstuse konkurentsivõime tagamiseks on vajalik tõhus ja turvaline juurdepääs toorainele ning tagada nende varustuskindlus⁷. Loodusvarade efektiivseks ja eesmärgipäraseks kasutamiseks on oluline **ajakohastada maapõuealased õigusaktid** ning vaadata üle piirangud, mis takistavad kohalike materjalide kasutamist. Tagamaks pikaajalist varustatust ökosüsteemiteenustega ja soodustamaks uute ettevõtlusvõimaluste loomist, tuleb ökosüsteemide poolt pakutavaid teenuseid majanduslikult õigesti väärtustada. Seega on oluline **ökosüsteemiteenuste kaardistamise meetodika väljatöötamine ja ökosüsteemiteenuste hindamine** nende majanduslikku väärtust arvestavate ettevõtlusvõimaluste loomiseks.

---

⁷ KOM(2011) 25

JÄTKUSUUTLIK JA KOHANDUV RIIK

Valdkond jätkusuutlik ja kohanduv riik hõlmab endas valitsuse tegevusi, mis on suunatud makromajandusliku stabiilsuse suurendamisele ning majanduskeskkonna üldiselt soodsa keskkonna loomisele, see tähendab peamiselt maksu- ja eelarvepoliitikat ning lisaks valitsussektori enda arendamisega seotud tegevusi.

EESTI 2020 EESMÄRGID

Valitsussektori struktuurselt tasandatud eelarveülejäagi hoidmine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,1%	0,2%	-

Valitsuse eesmärgiks on jätkusuutlik eelarvepoliitika. Riigieelarve maht on püsinud viimastel aastatel suhteliselt stabiilsena, alates 2002. aastast ülejäägis olnud eelarve (1,5–2,5% SKPst) asendus majanduskriisi ajal 2008. ja 2009. aastal paariprotsendise defitsiidiga. Aastatel 2010 ja 2011 oli Eesti valitsussektor uuesti nominaalses ülejäägis, aastatel 2012 ja 2013 väikeses puudujäägis, samas struktuurses ülejäägis on eelarvepositsioon olnud juba 2009. aastast. Nominaalset puudujääki põhjustavad eelkõige aastekvootide müügist saadud tuludega seotud investeeringud ning II pensionisamba lisamaksud, mis kokku ulatuvad näiteks 2014. aastal 0,5%ni SKPst. Struktuurse eelarveülejäagi saavutamine näitab, et struktuurseid jätkusuutlikkuse probleeme eelarves ei ole ning pärast ühekordsete mõjude kadumist paraneb ka nominaalne eelarvepositsioon.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

14. Aastaks 2014 ülejäägiga valitsussektori eelarvepositsioonini jõudmine ja selle säilitamine pikas perspektiivis

Valitsuse **keskpika perioodi eelarvepositsiooni eesmärgiks** (*medium-term objective*, MTO) **on valitsussektori eelarve struktuurne ülejääk**. Valitsuse jaoks on ülejäägiga eelarvepositsioon peamine viis valmistuda pikemas perspektiivis **demograafilistest arengutest tulenevaks negatiivseks surveks eelarvele**. Ülejääk võimaldab seni kogutud ja majanduskriisi ajal kasutusele võetud riigi likviidsete finantsvahendite taastamise keskpikas perspektiivis ja tekitab puhvri majanduse võimalikeks tagasilöökideks tulevikus. Samuti kindlustub seeläbi tugeva rahanduspoliitikaga Eesti riigi maine ning tõuseb usaldusväärsus välisinvestorite silmis. Kasvu stimuleeriva ärikeskkonna üheks komponendiks on mõõdukas maksukoormus, jätmaks erainvestorite käsutusse piisavalt raha. Mõõdukas **maksukoormus eeldab valitsussektori tulude ja kulude tasakaalu** keskpikas ja pikas ettevaates.

Nagu kõik ELi liikmesriigid peab ka Eesti oma eelarvepoliitikat ellu viies arvestama sellega, et tegutseme ühises majandus- ja rahaliidus ning täitma endale võetud kohustusi (Euroopa Liidu asutamislepingust ning Stabiilsuse ja kasvu paktist tulenevate nõuete järgimine, Euroopa poolaastast tulenevad protsessid). Eesti jaoks on tähtis meetmete järgimine, mis aitavad liikmesriikidel oma eelarveid otsustavalt korrastada koos uue ja rangema ennetava režiimi kehtestamisega, vähendada avaliku sektori võlga ja seeläbi kriisijärgselt tõsta kogu euroala usaldusväärsus. Kriis on näidanud, et euroalal peab olema turvavõrgustik raskesse olukorda sattunud riikide toetamiseks, seetõttu tuleb anda solidaarselt teiste euroala riikidega

oma panus nii praegusesse ajutisse fondi (*European Financial Stability Facility*, EFSF) kui ka alalise mehhanismi (*European Stability Mechanism*, ESM).

Eesti valitsussektori eelarve on kriisijärgselt alates 2009. aastast struktuurses ülejäägis ehk vastavuses püstitatud eesmärgiga. 2013. aastal oli eelarvepositsioon nominaalselt veidi puudujäägis (-0,2%) eelkõige ühekordsetest teguritest tingitult, kuid struktuurne positsioon oli endiselt ülejäägiga 0,4%. Valitsuse eesmärgiks on valitsussektori ülejäägiga eelarvepositsioon struktuurselt aastal 2013 ning seejärel majanduse tsüklitega arvestades ka nominaalse valitsussektori ülejäägiga eelarvete koostamise pikemas perspektiivis.

15. Avaliku sektori sotsiaalkulutuste jätkusuutlikkuse parandamine tööelise elanikkonna vähenemise ja vanemaaliste osakaalu suurenemise tingimustes, kindlustades seejuures tulemuslik tervishoid ning hästi sihistatud ja tulemuslik sotsiaalpoliitika (sh vajalikud tugiteenused).

Eestis, nagu ka teistes arenenud riikides on väljakutseks tänaste **avaliku sektori sotsiaalkulutuste pikaajaline finantseerimisvõimekuse tagamine**. Seda muudavad keerulisemaks demograafilised muutused, ehk tööeliste inimeste arvu vähenemine ja pensioniealiste arvu kasv.

Sotsiaalkindlustussüsteemi kestliku rahastamise arendamiseks analüüsitakse edasi ravikindlustuse, pensionikindlustuse ja töötuskindlustuse rahastamise võimalike muudatuste kujundamist, sealhulgas uue töövõime skeemi loomise kontekstis. Tervena elatud aastad ja tööturul pikem osalemine (ning tervislikud eluviisid) omavad positiivset mõju sotsiaalkindlustussüsteemile. Seetõttu tuleb **toimiva ravikindlustussüsteemi põhimõtteid tugevdades** tagada kestlik rahastamine ka tulevikus.

Muidu töövõimelisi ja hea väljaõppega inimesi tööturul aktiivsena hoida ning ressursse teiste sotsiaalteenuste osutamiseks suunata aitaks **eripensionide süsteemi ülevaatamine ja soodustingimustel vanaduspensionide vähendamine või kaotamine**. Samuti viiakse ellu 2009. aasta lõpus otsustatud üldise pensioniea reform.

Liikumine suuremale sihistatusele tähendab ka vajaduspõhiste peretoetuste suurendamist, ehk madala sissetulekuga peredele vajaduspõhise peretoetuse tõstmise kahekordseks ning toimetulekutoetuste määramisel laste osakaalu tõstmist 0,8 asemel 1,0ni.

16. Konkurentsivõimet toetava eelarvepoliitikaga (kõrge tootlike kulude tase, eelarve paindlikkuse suurendamine, avaliku sektori palgakulude ohjamine, omavalitsuste tulubaasi planeerimine riigi eelarvestraategias) jätkamine.

Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eestil **kõrge tootlike kulutuste (investeeringud, hariduskulud, TA kulud jne)**. Seda tuleks valitsussektori eelarvetes hoida ja vajadusel suurendada, sest need kulutused loovad uusi eeldusi majanduskasvuks ja suuremateks maksutuludeks. Eelarvete koostamisel jälgitakse tootlike kulude vastavaid osakaalusid, näiteks investeeringute või hariduskulutuste osatähtsust ning kaalutakse lagede kehtestamist tegevuskuludele. Neid eesmärke võeti arvesse ka järgmise EL eelarveraamistiku (2014-2020) vahendite kasutamise läbirääkimistel, arvestades seejuures meetmete omavahelist paindlikumat seostatust, **EL kaasfinantseerimise mõju püsikuludele** ning valmistudes toetustest väljumiseks.

Väiksem fikseeritud ja tuludest sõltuvate kulude osakaal valitsussektori eelarves paindlikumalt reageerida majanduses ja ühiskonnas aset leidvatele muudatustele ning tagada valdkonnapoliitikate rahastamise vastavalt vajadusele. Nii on kavas näiteks eelarve paindlikkuse suurendamiseks kütuseaktsiisi teehoiu kuludest lahtisidumine. Koostamisel on ka uus kontseptsioon omavalitsuste ülesannete täitmise tasandite määratlemiseks ning nende ülesannete elluviimise rahastamise kohta. Selle käigus analüüsitakse ka omavalitsustele pandud ülesannete tegeliku täitmise taset ja keskmist kulu, kaardistatakse kehtivad standardid, ning töötatakse välja uute ülesannete jaoks eelarve mõjude hindamise meetodika.

Keskpikas perspektiivis aitab **tootlikkuse kasvuga kooskõlas olev avaliku sektori palgakulude kasv** kindlustada Eesti konkurentsivõimet. Tootlikkuse kasvust kiirem palgakasv nõrgestab pikemal perioodil ettevõtete konkurentsivõimet, suurendab sisemaiseid inflatsioonisurveid ja tähendab omakorda suuremat survet valitsussektori kulutustele läbi palkadega seotud siirete.

17. Töötamise ja kasumi teenimise maksude vähendamisega ning tarbimise ja keskkonna koormamise maksude suurendamisega jätkamine.

Töötasu ja kasumi suurem maksustamine pärsib majanduskasvu rohkem kui samas mahus tarbimise ja keskkonnakasutuse maksustamine. Seepärast tuleks maksustamise valdkonnas **jätkata igal tasandil suunda tööjõumaksustamiselt (otsestelt maksudelt) tarbimise ja ressursikasutuse maksustamisele (kaudsetele maksudele)**. Samuti on ettevõtlust soosiv maksukeskkond geograafilise asukoha ja riigi maine kõrval üks olulisemaid tegureid, mis aitab otseseid välisinvesteeringuid riiki meelitada. Soodsad maksud määravad investeerimisotsused juhul kui muud eeldused (baasinfrastruktuur, haridus, julgeolek) on teiste riikidega võrreldavalt tagatud.

Tööd tuleb jätkata EL siseturu toimimist oluliselt mõjutavate **kaudsete maksude harmoneerimise ja erandite kaotamisega EL-is**. Otsesed maksud ja maksusüsteemid (määrad) peegeldavad iga riigi spetsiifilisi ja unikaalseid ühiskondlikke ja poliitilisi valikuid, seetõttu peab selles osas säilima liikmesriikide valikuvabaduse põhimõte.

Eesti peab toetama 28nda süsteemina kavandatavat ettevõtete ühtset konsolideeritud tulumaksubaasi eeldusel, et see lihtsustab ettevõtluskeskkonna toimimist ja et sealjuures on võimalik säilitada meie praeguse ettevõtte tulumaksusüsteemi põhimõtted. Lihtsus, läbipaistvus, madalad halduskulud on Eestile võtmetähtsusega ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime hoidmisel ja tõstmisel.

18. Makromajanduslike tasakaalustamatuste vältimine

Majanduspoliitika lähiaastate väljakutsed on seotud institutsionaalse raamistiku tugevdamisega, mis võimaldaks paremini **ohjata tasakaalustamatusi ning vältida nende taastekke võimalusi**. Samuti on oluline tagada ettevõtluskeskkonna ja tööturu parem toimimine, mille abil suurendada majanduse pikaajalisi kasvuväljavaateid.

2005.–2007. aastal majanduse ülekuumenemise põhjustanud tegurite mõju on praeguseks ammendunud ning majanduskasvu juhivad teised mõjurid (välisnõudlus ja konkurentsivõime

suurenemine), mistõttu sarnase sisenõudluse buumi teke on lähiaastatel ebatõenäoline. Samas tuleb endiselt olla valmis majanduse tasakaalustamatuste tekkimisel nende vähendamiseks.

Sellega seonduvalt on algatatud mitmeid reforme ja võetud suundi, mida käesolev strateegia ka eelnevalt on kajastanud – näiteks **avaliku teenistuse reform** ja **riigi tugiteenuste tsentraliseerimine** avaliku sektori tõhusamaks muutmiseks ja tööjõukulude üldise palga- ning tootlikkuse kasvuga võrreldavana hoidmiseks.